

ADALÉKOK DÉNES LEÓ MUNKÁSMOZGALMI ÉS KÖZÉLETI
TEVÉKENYSÉGÉHEZ (1919—1977)

SÁRKÖZI ISTVÁN

(Szeged, Móra Ferenc Múzeum)

Dénes Leó munkásmozgalmi tevékenységének és közéleti munkásságának bemutatására vállalkozva, főképpen arra a sokrétű, gazdag forrásanyagra támaszkodtam, amely 1980 őszén került özvegyétől a Móra Ferenc Múzeum megőrzésébe. D. L. papírra vetett emlékei a munkásmozgalomban kifejtett tevékenységéről 1919 januárjától, majd a demokratikus, később a szocialista társadalmi rend kibontakozásában

Dénes Leó dolgozószobájában 1977-ben. A falon: *Hódi Géza*: Gorkij c. festménye. MFM tört. gyűjt. 80. 216. 1. [Valamennyi kép a Dénes Leó hagyatékából származik. MFM tört. gyűjt. 80. 216—219—223—229—230—231—236—237 1. törzsszámokon.

betöltött közéleti munkásságáról, ennek kapcsán készült jelentések, beszámolók Szeged gazdasági, politikai, szociális helyzetéről, városfejlesztési tervekről, elképzelésekről, különböző újságokban és folyóiratokban közölt írásai, továbbá a tevékenységéről megjelent írások, fényképek bő forrásul szolgálhatnak Dénes Leó életútjának bemutatásához.

Mindezekon túl élhettem a személyes ismeretség nyújtotta lehetőségével, szóbeli és írásbeli közlésekkel, amelyeket élete utolsó éveiben kérésemre adott. Támaszkodhattam még élő harcostársainak, munkatársainak és közeli ismerőseinek szóbeli és írásos közléseire is. Mindezek ellenére adódnak s adódhatnak még nem eléggé tisztázott részletek. Mint például az, hogy miért Szegeden telepedett le 1923-ban Csehszlovákiából történt hazatérése után? Vagy az, hogy az 1956. évi ellenforradalom alatt a VB elnöki tisztségéből történt eltávolítása miért nem nyert rehabilitációt, miért nem került vissza állásába az ellenforradalom leverése után. Erre csak részben elfogadható magyarázatokkal találkoztam.

További kutatás igényével Dénes Leó életútjának bemutatása így is gazdagítja Csongrád megye és Szeged munkásmozgalmának írott történetét.

DÉNES LEÓ MUNKÁSMOZGALMI TEVÉKENYSÉGE A FELSZABADULÁS ELŐTT

Dénes Leó 1897. május 16-án született a Nógrád megyei Mohora községben. Édesapja Rottman Sándor doktor körorvos volt, aki Mikszáth Kálmánt is gyógyította. Az anya (született Ülner Ilona) korán özvegyen maradt s Leó fia akkor még csak nyolc éves volt. Férje halála után az anya varrásvállalásból élt, gyermeke taníttatását is így tudta biztosítani. Az apa halála után rövid ideig Pásztón laktak, majd Budapestre költöztek. Érettségi oklevele tanúsítja, hogy Budapesten Dénes Leó a VI. kerületi Felsőkereskedelmi Iskolát elvégezve könyvelői s fatechnikus szakképzettséget szerzett, 1914-ben.

A középiskolai tanulmányai közben kapcsolatba került a Galilei Körrel, tagja lett, részt vett szemináriumain, előadásain s politikai vitáiban. A Galilei körben megismerkedett a tudományos szocializmus elméleti tanításaival, amelyek egész életére megalapozták politikai gondolkodását és cselekvését. A szocialista társadalmi rendszer és a tudományos szocialista elmélet iránt való érdeklődésének felkeltésében és megismerésében sokat segítettek neki középiskolai tanárai; a marxista közgazdász Varga Jenő, a szocialista tanító és újságíró Somogyi Béla, Varjas Sándor és Fülöp Zsigmond.

Az 1914—1918 között, az I. imperialista világháború alatt, katonai szolgálatra hívták be és az olasz fronton harcolt. Onnét 1918. őszén zászlós rendfokozatban érkezett vissza, Budapestre. A három évig tartó frontkatonai szolgálat alatt a katonákkal beszélgetve és ismerkedve, tovább erősödött benne a felismerés a magyarországi társadalmi rendszer igazságtalanságáról, és az imperialista háború jellegének megértése egyre közelebb vitte az igazi forradalmi erőkhöz, a kommunistákhoz. Budapesten lett tagja a Kommunisták Magyarországi Pártjának 1919 januárjában.

A proletárhatalom kivívása idején Budapesten tartózkodott. A Forradalmi Kormányzó Tanács felhívására önként jelentkezett a Vörös Hadseregbe, a proletár állam védelmére a belső és külső intervenciók erőikkel szemben. A Ganz-vagongyári Vasas hadosztály 4. ezredének III. zászlóaljába osztották be. Részt vett az északi hadjáratban s az ottani harcok idején mint parancsnok ismerkedett meg Münnich Ferencsel és Landler Jenővel.

Az Északi-hadjárat alatt részt vett a csatai, a bodrogközi, a Nagyhát-Léva körüli harcokban, Vis községnél a nagy tiszai átkelésben, a román burzsoázia területre való intervenciójának visszaszorítására indított ellentámadásban.

A Tanácsköztársaság megdöntése után Dénes Leó az ellenforradalmárok kezére került Budapesten és a Zrínyi utcai rendőrségi fogdába zárták vizsgálati eljárás céljából. A rendőrségi cellában sorstársa volt Varjas Sándor, egykori középiskolai tanára, kommunista filozófus. Varjas Sándort 12 évi fegyházbüntetésre ítélte az ellenforradalmi rendszer, de 1922-ben túszerével kiengedték a Szovjetunióba. Dénes Leót pedig két heti felügyeleti vizsgálat után — szigorúan korlátozva mozgási szabadságában — rendőri felügyelet alá helyezték.¹

Felismerve, hogy munka- és kenyérkereseti lehetősége szinte lehetetlen, 1920. januárjában arra az elhatározásra jutott, hogy illegális úton, elvtársainak segítségével átszökik Csehszlovákiába, majd folytatja útját a Szovjetunióba. Egy közeli rokona, Czóbel Lajos bányász segítségével Somoskőújfaluban a bányászok közé rejtőzve, 1920 márciusában sikerült is átjutnia Csehszlovákiába. Lubochnyán (Liptovszka) egy fűrésztelepen dolgozott fizikai munkásként.²

Ott belépett a Cseh-Szlovák Kommunista Párt Ruzsomberek községi területi szervezetébe s egyúttal s ezzel egy időben tagja lett a Szlovák Famunkások Szakszervezetének is. Ausztriából, főleg Bécsből, pedig folyamatosan eljutottak hozzá az újjászerveződő Kommunisták Magyarországi Pártjának elméleti és politikai kiadványai, sajtóanyagai, folyóiratok és könyvek is. Ezeket felhasználva oktatta az ottani elvtársakat, s Szegedre is jutott a megszerzett s Magyarországon szigorúan tiltott kommunista sajtótermékből.

Magyarországi elvtársaival kapcsolatot tartva, meggyőződött arról, hogy a magyar rendőrség figyelmét elkerülte személye, nem keresték. Így elhatározta, hogy visszatér. A kommunistákra szükség volt a párt újjászervezésében és a politikai munkában. Távozásához hasonló úton-módon tért vissza 1923 tavaszán. Szegedre érkezett és itt azonnal kapcsolatot keresett a munkásmozgalom itteni harcosaival. 1923—1926 között a szegedi Silvánia Faipari Vállalat fűrésztelepén kapott munkát. Eleinte fűrészkezelőként dolgozott, majd a kiskőrösi telepre helyezték át, ahol 1928-ig állt alkalmazásban. Onnan kilépve a szegedi Back-malomban helyezkedett el főkönyvelői minőségben. De csak 1930 nyaráig dolgozhatott ott, mert a munkások ellen foganatosított intézkedés megtagadása miatt elbocsátották. Ezután egészen 1932-ig alkalmi munkák vállalásával tartotta fenn magát.

Csehszlovákiából történt visszatérése után Szegeden rögtön belépett a szociáldemokrata párt szegedi szervezetébe. A pártvezetőség, de még inkább a baloldali érzelmű szervezett munkások megbízásából az ifjúság között fejtett ki marxista nevelő munkát. Szemináriumokat vezetett és a munkás kultúregyesületekben és sportegyesületekben tevékenykedett. A Munkás Testedző Egyesületnek alelnöke volt a 30-as években. Közvetlen, folyamatos elvtársi és mozgalmi kapcsolatot tartott fenn a kommunista dr. Szepesi Imrével, (aki megszerezte és országosan hírnevet, elismerést szerzett a munkás és értelmiségi fiatalok marxista nevelésében), továbbá: Széll Sándorral (a Szabóipari Dolgozók Szakszervezetének baloldali titkárával), Ladvánszky Józseffel (az építőipari munkásság forradalmi szellemű és elismert vezető egyéniségével), Gombkötő Péterrel (aki az 1930-as években vezető egyénisége volt az illegális kommunista szervezetnek és szervezkedésnek), Csúri Mihállyal (az építőipari munkásság szakszervezete egyik vezetőjével), Szilberman Gyulával, Szilberman Ferencel, Szilberman Erzsébettel, (= Szegeden marxistává fejlődő fiatalokkal), valamint jó kapcsolata volt (a szociáldemokrata pártszervezet vezetőségi tagjával és a Vas és Fém munkás Szakszervezet szegedi szervezetének titkárával): Papdi Györggyel, aki a II. világháború idején a szegedi pártszervezet titkára volt,

¹ Móra Ferenc Múzeum történeti gyűjteménye (továbbiakban: MFM tört. gyűjt.) 80. 219. 8

² Uo.

Csongrád megye és Szeged munkásmozgalmának Horthy-korszakbeli eseményeit s történéseit feltáró dokumentumokból, feldolgozásokból és visszaemlékezésekből, valamint a Szeged és Csongrád megye forradalmi harcosairól a napilapokban is megjelent méltatásokból jól ismerjük a megyénk és Szeged munkásságának, szegényparasztságának és haladó értelmiségének egy igazságos társadalmi rend megteremtéséért vívott küzdelmét, a fasiszta diktatúra megdöntéséért.³ Ebben a gyakran egyenlőtlen küzdelemben nem egyszer érték súlyos csapások a forradalmi munkásságot, s osztályszervezeteit. Emlékezzünk az 1931—1933-as, majd az 1935—1936. évi kommunista perekre Szegeden. Az 1930-as években az állam és a társadalmi rend elmélyülő fasizálódása tovább fokozta a baloldali munkásság és parasztság legjobbjainak üldözését, súlyosbította a dolgozók osztályszervezeteinek fenntartásáért folytatott harc körülményeit.

Ebben az időben különösen nagy éberségre volt szükség a kommunistákat és a kommunista eszméket üldöző nyomozó szervekkel szemben, az osztályarúlokkal szemben és igen fontos volt, hogy a dolgozó tömegekhez eljusson a kommunisták hangja, programja. A legális szervezkedési és agitatív pártmunka lehetőségeit ki kellett használni. Dénes Leó, aki 1932—1943 között egy, a kereskedők és iparosok által anyagilag érdekelt és támogatott, úgynevezett Unió kereskedelmi hitelintézet adminisztratív vezetője volt, széles körű feladatokat vállalt magára a marxista nevelésben, a kommunista párt politikájának népszerűsítésében, a Vörös Segély mozgalomban, a bebörtönzöttek, a munkanélküliek és családtagjaik erkölcsi és anyagi támogatásában. Kassáról, Párizsból, Bécsből érkezett hozzá a kommunista sajtótermék, mint pl.: a „Kassai Munkás”, Moszkvából az „Új Hang”, az idehaza megjelenő „Társadalmi Szemle”, a „100%”, a „Gondolat”, a Schönschtein és Madzsar József szerkesztette Marxista Füzetek. Mint egyik visszaemlékezésében meg is említi Dénes Leó, a „Gondolat” című folyóiratot Veres Péter küldte meg neki. De eljuttattak hozzá Lenin és Sztálin elméleti művei is. A szegedi államrendőrség 1936-ban, egy újabb szervezkedés és kommunista sajtótermék terjesztésének nyomára bukkant, amelynek következtében letartóztatta Hajdók Bélát és csoportját, Krajkó Andrást, Krajkó Józsefet, Szabó Istvánt, Bozóki Lajost, Machánszky Józsefet, Strahl Dezsőt, Nagy Jánost, Dénes Leót, Csúri Józsefet, Müller Júliát, Széll Sándort és másokat, a kommunista szervezkedésben gyanúsított személyeket. Dénes Leó és több más kisebb rendű gyanúsított s vádlott hamarosan szabadlábra került, de a rendőri őrizetet, felügyeletet rájuk is kiszabták.⁴ Így ha erősen korlátozva is, de Dénes Leónak lehetősége adódott arra, hogy az Unió hitelintézet leple alatt kapcsolatot tartson fenn a kommunistákkal és más baloldali érzelmű szervezett munkásokkal, értelmiségiekkel, írókkal, művészekkel.

A szegedi „Csillag akadémiából” 1936-ban szabadult, három évi börtönbüntetését letöltött Gömbkötő Péter így emlékezik vissza Dénes Leóval történt első találkozására s a találkozás előzményére is. Szegeden nem kapott munkát, amivel mint kommunistát, rendőri felügyelet alatt tartották. Rongyos, kopott ruhában és lyukas talpú cipőben járt s kereset hiányában pénze sem volt. A „hozzám közel álló elvtársaktól azt a tanácsot kaptam, hogy menjek el az Unió Hitelszövetkezethez, amelynek egy megbízható elvtárs, Dénes Leó a vezetője, aki segíteni tud átmenetileg nehéz helyzetemben. Részletben történő visszafizetésre hitelvásárlási lehetőséget kapok.” Gömbkötő Péter elmondta, hogy felkereste az említett Hitelintézetet, ahol az előszobában

³ Válogatott dokumentumok Csongrád megye munkásmozgalmának történetéből 1919-1944. (Szerkesztette: Serfőző Lajos.) Kiadta az MSZMP Csongrád megyei Bizottsága és a Megyei Tanács HV. B. 1977.

⁴ Uo. 522—523.

Benke (Binder) Valéria titkárnő-adminisztrátornő fogadta és miután előadta jövetelének okát, Benke Valéria betessékelte Dénes Leóhoz, „akivel hamar szót értettünk” és aki a beszélgetés közben elmondta, hogy hallott már róla, elvtársaitól és a sajtóból is ismeri az 1931—1933-as években folytatott kommunista szervezkedésben önként vállalt tevékenységét s a bírósági ítéletet.⁵

Gombkötő Péter elmondotta azt is, hogy *1936-ban igaz, őszinte és becsületes kommunista meggyőződésű embernek ismerte meg Dénes Leót*. Dénes Leó valóban intézkedett akkor, hogy részletvásárlással hozzájusson néhány legszükségesebb ruhaneműhöz.

Berkes Pál orvos egy visszaemlékezésében megemlíti, hogy Dénes Leó a harmincas években elméleti-politikai szemináriumokat vezetett s politikai munkát végzett baloldali érzelmi értelmiségi és munkás fiataloknak. Vezetőségi tagja volt a Szociáldemokrata Párt szegedi szervezetének, irányítása alá tartozott fiatalok szervezetének, az OIB vezető testülete, és alelnöke a Munkástestedző Egyesületnek 1933 után.

Dénes Leó világosan felismerte Magyarországon a fasizmus fokozódását az állami és társadalmi élet területein, a hitleri Németországgal egyre szorosabbra fonódó politikai és katonai szövetséget, a fajüldözés gyakorlati következményeit, kísérletet tett, hogy kijusson a Szovjetunióba. Ehhez biztató üzenetet kapott egykori tanárától, az akkor már a Szovjetunióban élő Varjas Sándortól. Az ő tanácsára ment ki Franciaországba először 1936-ban, s az ottani szovjet követségen letelepedési engedélyt kért írásban. Három évvel később, a Párizsban élő, Dénes Leó anyagi támogatásával párizsi egyetemen tanuló Korek József közvetítésével felújította korábbi kérelmét. Ígéretet kapott támogatására, de szándéka nem teljesült.⁶

A harmincas évek végén és a II. világháború kezdetén kapcsolatot tartott a moszkvai Rádió magyar szerkesztőségével s „Vörös Szeged” jellegével érkeztek onnét a válaszok. Dénes Leó, Széll Sándor és Dobó Miklós illegális kommunisták kérésére a moszkvai rádió, a magyar adásaiban aktuális politikai kérdésekről és elméleti kérdésekről szemináriumi anyagot is sugárzott a „Vörös Szegednek”. Az aktuális politikai, külpolitikai kérdésekről sugárzott válaszok terjesztésében részt vett az 1980-ban elhunyt Bányász Imre, Pikler Tamás — ma Budapesten az egyik kerület főkapitánya —, és Széll Sándor, illegális kommunista, szabóság.⁷

Az 1930-as években az SZDP szegedi szervezetének megbízásából, személyes kapcsolatot tartva a Szegedi Fiatalok baloldali, népi érzelmű csoportjának tagjaival: Ortutay Gyulával, Buday Györggyel, Tolnai Gáborral mozgalmi kapcsolatot alakított ki a Hétvezér utcai Munkásotthon osztályharcos fiataljai és az egyetem demokratikus, antifasiszta, a szovjetellenességet és az antiszemitizmust elvető, a szegény-parasztság sorsával foglalkozó kutató tanárai és diákjai között.

Az egyetemi értelmiség haladó elemeihez kapcsolatot találó Dénes Leó gyakran közvetítette a munkásság nézeteit az egyetemi fiatalokhoz s gyakran hívta meg az egyetemi fiatalokat a munkásság politikai és kulturális rendezvényeire és viszont. Tudjuk, hogy ez a kapcsolat nem egyedül Dénes Leó érdeme, de nem csekély részt vállalt ebben. Helyénvaló itt megjegyeznünk, hogy a dolgok természeténél fogva logikus: Dénes Leó értelmiségi, társadalmi helyzetéből és pozíciójából adódóan, továbbá műveltsége folytán közelállott a Szociáldemokrata Párt szegedi szervezetének értelmiségi tagjaihoz (dr. Berkes Pál, Eidus Bencián, dr. Zápori Dezső), ahogyan Buday Györggyel, Veres Péterrel, Ortutay Gyulával, Tolnai Gáborral, azaz a korabeli nem kommunista és nem szociáldemokrata baloldal egyéniségeivel is közvetlen

⁵ Gombkötő Péter szíves szóbeli visszaemlékezése a Szerzőnek 1979. december 16-án és 21-én.

⁶ Korek József és Korek Józsefné szóbeli közlése a szerző kérésére, 1980. decemberében.

⁷ MFM tört. gyűjt. 80. 219. 8. 2. sz. irat 2—3.

kapcsolata volt. Azon kevesek egyike volt Szegeden, akik a harmincas években az égetően fontos antifasiszta népfrontos stratégia megvalósításához posszibilis egyéniségek voltak. Ezeknek száma azonban az illegális kommunista mozgalomban csekély Szegeden ebben az időben. A fasiszta erőszakgépezet Szegeden csírájában fojtotta el ennek próbálkozásait. Dr. Szepesi Imre, aki meghatározó egyénisége lehetett volna a széles alapzatú antifasiszta erők összefogásának, már 1934-ben elhunyt.

Dénes Leó izraelita volta miatt és az 1919-es Tanácsköztársaság idején történt elkötelezettsége folytán csak mélyen leplezett illegális tevékenységet végezhetett. Még így is a szegedi rendőrség által a megbízhatatlan kommunista, vagy kommunista-gyanús személyek listáján a 8. helyen szerepelt.

Megemlíti, hogy a szegedi rendőrség által a május elsejék előtt őrizetbe vett kommunistagyanús személyek összeszedése során ő mindig a nyolcadik volt. „*A felszabadulás után — írja Dénes Leó —, a kezünkbe került a nyilvántartott kommunisták listája: 42-en szerepeltünk rajta, én a 8. voltam*”, Megírja, hogy ezt a listát és még 34 dokumentumot a felszabadulás után a Párttörténeti Intézetnek adta át.⁸

Amikor a hitleristák 1944. március 19-én megszállták Magyarországot, s a belügyminiszteri rendeletre a szegedi kerületi rendőrfőkapitány bezáratta a Munkásotthont és a szociáldemokrata pártot, a szakszervezeteket, Dénes Leó ezt megelőzően bizalmas értesítést kapott Fricsay Ferenc katona-karmentestől és Brausvetter Jánostól, majd ezután Papdi Györggyel, pártszervezet titkárával a Hétvezér utcai Munkásotthonba sietett, hogy megsemmisítsék a bizalmas iratokat, többek között a szimpatizáns pártoló tagok névjegyzékét. Ott volt Bucsezán Miklós, az otthon gondnoka is. [Mindezt nem egyszer megerősítette leánya, Bucsezán (Bányász) Ilona is.]

1944 márciusa végén és április elején egymásután sorra letartóztatták s elhurcolták a kommunistákat, a baloldali érzelmű munkásokat, értelmiségieket. Kit Budapestre, a budai Margit körüti gyűjtőbe, kiket Boriba, másokat Dachaubá vagy Ricsére, az ottani internálótáborba irányítottak. Dénes Leót munkaszolgálatosként Újvidékre vitték, s az ottani német katonai repülőtéren osztották be szolgálatra. A Szegedet ért ismétlődő légítámadások, meg a Vörös Hadsereg közeledte miatt 1944 augusztusában Szegedre irányították légóltalmi szolgálatra azt a munkaszolgálatos osztagot, melyhez Dénes Leó is tartozott.

Itt sikerült kapcsolatot találnia több elvtársával, többek között a már korosodó, de az ifjú kommunisták által nagyon tisztelt Széll Sándorral, továbbá Dobó Miklóssal, Valentiny Ágostonnal, akik arról értesítették, hogy a Vörös Hadsereg napról napra közeledik Szegedhez és küszöbön áll Szeged teljes kiürítése. Október 8-án Széll Sándor és Székely László, valamint Dobó Miklós azt üzenték neki, hogy sürgősen igyekezzék megszökni az alakulatától. Több társával együtt úgy döntöttek, hogy nem vonulnak vissza az alakulattal és 1944. október 9-én, az esti órákban megszöktek a Szegedtől mintegy 15 kilométerre levő Kossuth-kútról és még akkor éjszaka Szegedre érkeztek. A külvárosban a Csala-féle vendéglőben rejtőztek el éjszakára, Kósa Lászlóval. Október 10-én észlelték először szovjet előőrsök megjelenését a Boldogasszony sugárút — ma Április 4. útja — felől. Másnap reggelre a Vörös Hadsereg alakulatai harc nélkül elfoglalták Szegedet s Dénes L. értesítést kapott elvtársaitól meg Valentiny Ágostontól, a Szociáldemokrata Párt akkori szegedi titkárától is, hogy 11-én sürgősen menjen be a városházára. Október 11-én délelőtt a „torony alatt” találta már a szovjet tiszteket, és a velük tanácskozó Pálffy Györgyöt, az elmenekült főispán által megbízott polgármestert, továbbá Valentiny Ágostont, Komócsin

⁸ Tanácsok Lapja 1975. *Dénes L., Emlékeim Szegedhez* kötődnek. „Az elmúlt két évtized” című gépelt visszaemlékezés 15 oldal. MFM. tört. gyűjt.

Szegedi város polgármesterétől.
6172b/1944. E. sz.

Tárgy: Eitávozott közigazgatási
tisztviselők pótlása.

H.

A város mai rendkívüli helyzetében az eitévozott ügyosztályvezetőnek az arra kiterjedt, a gazdasági és pénzügyi vonatkozásban nagy és a város köznevelési érdekeiben értékesen használható gyakorlati szakemberrel való pótlása szükséges, mert a mai rendkívüli állapot de főként a fejlődő élet és nem utolsósorban a köznevelési érdeke az egyes főosztályvezetőkkel szemben a különleges gyakorlati szakértelmet is legfontosabb képesítésnek minősíti.

Észre kell venni, hogy a képesítési jogszabályok kérdése a változott és fejlődő viszonyoknak megfelelően országosan rendeződik az eitévozott tanácsnokok megfelelő pótlásának sürgetése folytán és mert állásukat elhagyták Dómsz István, Horváth János és Róna Béla t. tanácsnokok 1944 évi november hó 1-éi tanácsnoki kinevezés és részekre a tanácsnoki illetményeket és különleges állományt engedélyezem.

Utazítom a III. ügyosztályt, hogy az illetmény rendezése ügyében a szükséges intézkedéseket tegye meg. Egyben minthet annak lehetősége meglesz, a jelen határozatunk felismerésére jóváhagyása végzett való felhívást írásban iránt intézkedjék.

Miről értesítem a szűkebb kört, a III. ügyosztályt, Dómsz István, Horváth János, Róna Béla szegedi lakosokat.

Szeged, 1944. évi december hó 2.

polgármester.

E. sz. 6172b.

Történelmi osztály.
80. 246-14

Illést, Gombkötő Pétert. A merőben megváltozott politikai és katonai helyzetben előállott teendőkről tanácskoztak. Az október 14-én Szegedre érkezett Vas Zoltán, a kommunista párt moszkvai, valamint a szovjet kormány különmegbízottja a Szegedet elfoglaló szovjet katonai városparancsnok bizalmába ajánlotta Dénes Leót, akit november első napjaitól kezdve már Szeged város tanácsnokává nevezett ki Valentiny Ágoston polgármester.

Még 1944 novemberében a közellátási hivatal nyomasztó gondjainak megoldására kapott megbízást tanácsnoki beosztásban, majd 1945. január 8-ától 1945. augusztus 24-ig polgármester-helyettesként intézte a mintegy 140 000 főnyi lakosság közigazgatási gondjait. Meg kell jegyeznünk, hogy ténylegesen ebben az időben már az Ideiglenes Kormányban igazságügyi miniszterré megválasztott Valentiny Ágoston

Dénes Leó, Szeged polgármesterének magyar és orosz nyelvű Igazolványa. (1945. augusztus 30.)

távollevő polgármestert helyettesítve ő vezette az 1944. december 27-én újjáalakult demokratikus erők képviselőiből megalakult szegedi törvényhatóságot. Dénes Leó az 1944. október 16-án megalakult Kommunista Pártja Szegedi Csoportja — [ez volt a hivatalos elnevezése] —, s annak vezetősége javasolta a polgármesteri tisztségbe. Munkásmozgalmi múltja után természetes, hogy Dénes L. a kommunistákhoz csatlakozott, mégpedig első naptól kezdve.

Dénes Leót 1945. augusztus 24-én választotta meg polgármesternek a törvényhatóság és nevezte ki a belügyminiszter.

Milyen érvek szóltak Dénes Leó mellett, hogy a város vezetése iránti bizalmat elnyerte?

A polgármesteri pozíció Szegeden a közigazgatásilag kiemelt jogú városban rangot, nagy elismerést jelentett. A főlpszabadulás után a koalíciós időszakban pedig politikai hatalmi harc kérdése volt ennek a tisztségnek a betöltése. A bukott fasiszta rezsim főispánja, Tukats által a polgármesteri hatalommal felruházott, s a Szovjet Hadsereg által felszabadított város első parancsnoka is egy hétig dr. Pálffy György volt kultúr tanácsnokot ismerte el megbízott polgármesternek. Ő később polgármester-helyettes lett, majd a Kisgazda Párt képviselőjében főispáni tisztséget kapott. Pártja számított is tevékeny politikai szereplésére.

A koalíciós partnerek közül Szegeden dr. Antalfy György szerepével s személyével kellett számolni, aki a szociáldemokrata pártot képviselte a közigazgatásban.

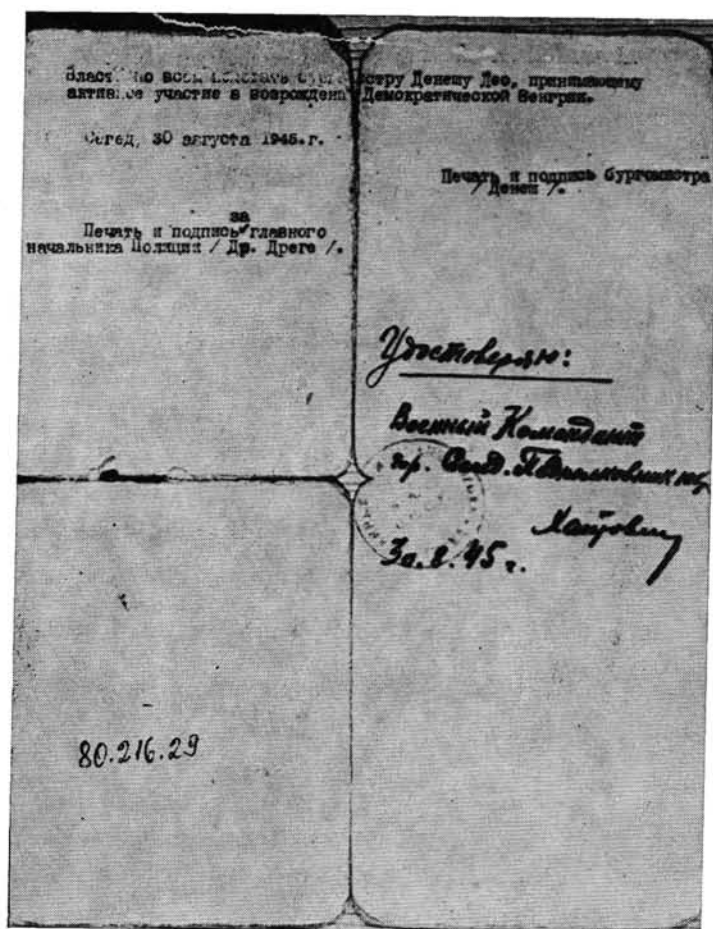

Az igazolvány hátlapja

— Szeged című 1946-évi kiadvány melléklete. Dénes Leó gyűjtemény, Ktsz 80.236.6.

Ő a másik helyettese volt a polgármesternek. Miután pedig a szociáldemokrata párt szegedi szervezetének felszabadulás utáni első titkára Valentiny 1944. decemberében az Ideiglenes Nemzeti Kormány igazságügyi minisztere lett, így a politikailag kialakult körülményeket figyelembe véve, a kommunista párt képviselője a közigazgatásban előtérbe került. A kommunista párt hatalmas súlya és kétségbe vonhatatlan vezető szerepe folytán az új demokratikus rend szervezésében és építésében, Szegeden a kommunista párt képviselője volt az első számú jelölt a polgármesteri poszt betöltésére. A Kommunista Párt szegedi, (Nagyszegedi) s Délterületi Bizottságában is több elvtársának a személye jöhetett számításba. Közéjük tartozott id. Komócsin Mihály, Tombác Imre, de mások is. Id. Komócsin Mihályt a pártszervezet a hadiüzemek felügyeletével s a szakszervezetek újjászervezésével bízta meg, Tombác Imre a Nagyszegedi pártbizottság titkárhelyettese, majd később titkára, 1946 novembertől a pártbizottság elnöke funkciót kapta. Tombác Imre első helyettese pedig Komócsin Zoltán volt, aki fiatalon tűnt ki tehetségével.

Dénes Leó mellett szólt egyértelműen a polgármesteri poszt betöltésében a saját

Dénes Leó MKP tagsági könyvéről készült fotómásolat. (1944. október) [Tényleges párttagsága 1919 januártól datálódik: S. I. megjegyzése]

pártja részéről az a tény, hogy a többi számításba jöhető jelölthöz viszonyítva ő rendelkezett a legmagasabb műveltséggel, s 1944. november 1. óta a közigazgatásban is bizonyította, hogy megfelelő vezetői képességgel rendelkezik. Az 1936-ban Bécsben a város szociális szakigazgatásának tanulmányozása, 1937-ben és 1939-ben Párizsban tett hasonló tanulmányútja során szerzett ismereteket, amelyeket most hasznosíthatott.⁹

Vezetői rátermettségét, tudását csakhamar bizonyítania is kellett. Szeged és környékének felszabadulása után, — minthogy a szovjet hadsereg parancsnoksága katonai közigazgatást nem kívánt bevezetni, — óriási feladatok hárultak a város vezetőire. Az országban a felszabadított területeken kormány még nem volt. Egyik, a felszabadulásra emlékező írásában — feltehetően 1969 októberében készült —, így emlékezett vissza Szeged akkori helyzetére: „Ezekben a napokban Szeged úgy működött, mint valamiféle város-állam. „Hatalmunk” kiterjedt a környező községekre is. December 28-tól Csongrád megye alispánjának jogkörét is mi láttuk el. Nem-sokára Csanád megye egyes járásai is csatlakoztak hozzánk. Ezek az állapotok 1945. januárig álltak fenn.” Meg kellett kezdeni a megdöntött fasiszta rendszer maradványainak eltakarítását. Meg kellett szervezni a mintegy 75 ezer ellátatlan lakos élelemmel és ruházati cikkekkel való ellátását s a több mint hatezer munkanélküli munkás számára megélhetési feltételeket biztosítani. Eleinte az első kérdés az volt, hogy miként vonják be a kommunisták az összes haladó erőket az újjáépítő és társadalomátalkító munkába. Az új városi vezetés, a kommunista párt tömegeket mobilizáló tevékenységének előrehaladásával s a demokratikus erők összefogására tá-

СЛУЖЕБНЫЙ ПРОПУСК	MUNKÁS IGAZOLVÁNY
Действительный до 31. Декабря 1946. г.	Engedélyezett 1946. December 31. i.
Гр.-и. Денеш Лео 1897 год рожд.	Polgár: Dénes Leó
проживающий в г. Сегед	Születési éve 1897
улица Полгар дом No 17. кв.	Lakik: Szeged v.
состоит на службе	utca Polgár sz. Lak 17. sz.
Бургомистр гор. Сегед.	Dolgozik Szeged város
(вмест магистр, мастерскую)	(Van: Oziel, műhely) polgármestera
имеет право хождения по городу	Engedélye van a városban járni
с 26. апреля 1946 г.	26. április 1946. g.
Крупнопечатное	Polgármester Szeged.

Dénes Leó polgármester munkásigazolványa, orosz és magyar nyelven. (Ltsz. 80. 236. 27.)

⁹ Közalkalmazott, 1975. március 8, 6. o.

maszkodva küzdött le a gazdasági és politikai gondokat. Dénes Leó elismeréssel emlékezik beszédeiben és írásaiban arra a nélkülözhetetlen politikai segítségre, amelyet a kommunista párt vezetői: Szirmai István, Révai József, Vas Zoltán nyújtottak. Az új szellemű Délmagyarország 1944. november 19-én megjelent számában Révai József fogalmazta meg a Nemzeti Függetlenségi Front s a nemzet demokratikus erői összefogásának célját s programját.

A Szegeden megalakított Nemzeti Bizottság első feladatai közé tartozott a régi törvényhatósági bizottság megszüntetése, az új törvényhatósági bizottság előkészítése, az ideiglenes nemzetgyűlés tagjainak megválasztása, a nemzetgyűlés előkészítésében való tevékeny közreműködés, az igazoló bizottságok felállítása, a népbíróság megszervezése s a fasiszmus idején népellenes és háborús bűntettek elkövetőinek felelőségre vonása, a földosztó bizottságok kijelölése, hogy a falu népének, a parasztságnak az „ezeréves perében” igazságot szolgáltassanak. 1945. áprilisig 70 000 kat. hold földet osztottak ki az igénylők között.

A fasiszták által felrobbantott két szegedi Tisza-híd részbeni pótlására a szovjet parancsnokság irányításával készült el a lakosság ezreinek mozgósításával az ideiglenes pontonhíd, a vasúti és közúti híd s Dénes Leónak napról napra kellett biztosítania a munkaerőt az építéshez. Fennmaradt s megőrzött hatalmas méretű plakát — Dénes Leó helyettes polgármester aláírásával — e közmunka végzésére szólítja fel a lakosságot. Egyik visszaemlékezésében megírta, hogy egy alkalommal a hídépítési közmunkára való jelentkezésre szólította föl a volt nyilaspartiakat s meglepetésre a szegedi tűzoltóság majdnem teljes létszámban megjelent e felhívásra.

S az ellátási gondok megoldása, a gyárak, üzemek termelő tevékenységének folyamatos biztosítása, nyersanyaggal való ellátása, szénszükséglet mellett, a kulturális

Dénes Leó polgármester, Komócsin Illés a szegedi polgárőrség parancsnokának és Diczfalussy Ferencnek a szegedi polgárőrség felügyelőjének kíséretében. Komócsin Illés egyenruhája; tányérsapkában, polgári fekete felöltőben, csokornyakkendőben, piros-fehér-zöld nemzeti színű karszalaggal.

élet felpezsdítésére is gondolt a városi vezetés. Így például a szegedi színház 1944—1945-ös évadja 1944. október 28-án nyílt meg. A megnyitó ünnepségről fotó is készült. A megnyitó beszédet, a város új vezetésének üdvözlését, a színház új demokratikus irányzatú kulturális missziójának körvonalait Dénes Leó polgármester-helyettes mondta el. Herczegh Vilmos, Beregi Oszkár, Gaál Ferenc, dr. Baranyi János zeneiskolai igazgató, Pataky Kálmán s Vaszy Viktor szervezték újjá a társulatot. Zilahy Lajos „Süt a nap” című három felvonásos színművével mutatkozott be az új, de igen lelkes és tehetséges művészekből álló társulat. Itt ebben az évadban s ebben a színműben lépett először színpadra Bucsezán, [Bányász] Ilona is, továbbá

1945. február 18-án Szegedre érkezett az Ideiglenes Nemzeti Kormány és a szegedi Nemzeti Bizottság ülésén Dálnoki Miklós Béla, a kormány elnöke és dr. Valentiny Ágoston igazságügyi miniszter számolt be a kormány tevékenységéről és programjáról a szegedi Nemzeti Színházban. Ltsz. 80. 229. 9

Bessenyei Ferenc, Simándy József, Berek Kati színészi pályája is ebben az évadban indult s itt Szegeden.¹⁰ Az előadások közönségének többségét a MADISZ szervezte. Ez munkás, paraszt és diák ifjúság volt. Egy új, lelkes közönség töltötte meg a színház nézőterét. A város vezetése gondot fordított arra is, hogy Szegedhez közeli községek, falvak népéhez is kimenjenek a művészek.

A szegedi színház 1945 tavaszán állami kezelésbe került, Nemzeti Színházként. Lelkes támogatója volt a színháztársulatnak A. Kartyenov ezredes, szovjet városparancsnok-helyettes, aki katonai pályája előtt maga is színtársulat tagja volt hazájában. Andrej Kartyenov 1944. decemberétől 1948-ig tartózkodott Szegeden. A négy év során nem egyszerű szemlélője volt Szeged város társadalmi átalakulásának, gazdasági és kulturális fejlődésének, de minden tőle telhetőt meg is tett a város gondjainak megoldásáért. Vele, valamint Hajtovics városparancsnokkal őszinte, feltétlen bizalommal alapuló elvtársi és baráti kapcsolatot alakított ki Dénes Leó polgármester. A közlekedési eszközöktől a nyersanyagok beszerzéséig s az iskolai oktatás bizto-

¹⁰ *Lőkös Z.*, Szóljanak a műzsák. Film, Színház, Muzsika, 1969. okt. 25. 43. sz.

sításáig s a közrend megszervezéséig a szovjet parancsnokság támogatása nélkülözhetetlen volt, a város felszabadulását követő hónapokban és években, hisz a várost elhagyó német és magyar fasiszta alakulatok minden mozgathatót elszállítottak, vagy fölrobbantottak. Gombkötő Péter, a kommunista párt szegedi szervezete akkori titkárának visszaemlékezésében is találkozunk azzal, hogy 1944. december 18-án Debrecenbe, az Ideiglenes Nemzetgyűlés első ülésére is a szegedi szovjet katonai parancsnokság adta gépkocsikon jutottak el a szegedi küldöttek. Szeged város kommunista pártszervezete a városi közigazgatás kommunista vezetőivel együtt készítette el s dolgozta ki Szeged város gazdaság- és szociálpolitikai fejlesztésének tervét, 1945 októberében. Az akkori várospolitikánk egyik sarkalatos pontja volt, hogy az a korábban elhanyagolt külváros felé tekintsen, írta a „Ma húsz éve” című visszaemlékezésében, Dénes Leó. „Gondoskodtunk — írta — a külváros jobb világitásáról, artézi kutakról, iskolákról, bölcsődékről.”¹¹ Megkülönböztetett figyelmet fordított a város kommunista vezetője a tanyák kulturális és gazdasági elmaradottságának leküzdésére. Nem volt ritka az olyan ember a tanyavilágban, „Szegedtől 30—40 kilométerre, aki még soha nem volt városban, nem látott mozit, filmet, színházat...”¹²

A gyárakban már 1945-ben bevezették az orvosi rendelést, fogorvosi szakrendelést.

Roppant nagy feladatot jelentett a túlméretezett közigazgatási apparátus létszáma. Az alkalmazottak nagy száma feleslegesen nagy pénzügyi terhet rótt a városgazdálkodásra. A koalíciós partnerek pártjaiban tömörült, a régi államapparátust hűséggel szolgáló és a régi rendszert is visszaváró elemektől is nehezen lehetett megszabadulni. A Kisgazdapárt és gyakran a Szociáldemokrata Párt is

1945. május 1-én, Szegeden a Szovjet Hősi Emlékmű felavatása. Balról jobbra: Vörös József, az SZDP szegedi szervezetének titkára, Carjev vezérőrnagy, a Szövetséges Ellenőrző Bizottság szovjet képviselője, Dénes Leó polgármester, Örley Zoltán őrnagy, a szegedi honvéd hadkiegészítő parancsnokság vezetője, Kéthly Anna, az SZDP országos vezetőségének képviselőjében, Pálfy György, Komócsin Illés, Valentiny Ágoston igazságügyi miniszter. Ltsz. 80. 228. 22.

¹¹ Dénes L., Ma húsz éve. MFM tört. gyűjt. 80. 221. 2—3.

¹² Uo., továbbá; Nagy-Szeged múltja és jövője. MFM tört. gyűjt. 80. 223. 6. Nagy-Szeged térképével, 1946. Szeged.

fordította ezek megmentésére erejét, akadályozva a kommunista párt és a Nemzeti Függetlenségi Front által sürgetett demokratikus átalakulást.

Szirmai István személyében következetes s kemény vezető képviselte a kommunista pártot s egyben a nemzeti újjászülés programját. Egyik írásában Dénes Leó mint pártunknak egyik legtapasztaltabb harcosára emlékezik vissza Szirmai Istvánra, a szegedi nemzeti bizottságban kifejtett tevékenységére. „Gyűléseken, a városházán, a Délmagyarország hasábjain érvel, bírál, küzd a koalíciós pártok berkeiben nyíltan, hol leplezve megbújó politikai ellenfelekkel szemben.”¹³

Itt említjük meg, hogy Szirmai István 1946 február elejéig Szegeden dolgozott a nemzeti bizottság tagjaként is. Szegedről történt eltávózése után nem sokkal bará-

1945. november 7-én Dénes Leó tolmácsolja Szeged dolgozó népének köszöntését a szovjet város parancsnokságon. Dénes Leó mellett balra: Örley Zoltán altábornagy, a szegedi honvéd hadkerüle parancsnok a, Pálffy György főispán, jobbra: dr. Antalfy György polgármester-helyettes MFM T. gyűjt. 80. 228. 27.

ti-elvtársi meleg hangú levélben mondott köszönetet Dénes Leónak. Mint írta: „Azok közül a nagyon kevés szegediek közül első vagy, akire őszinte szeretettel és meleg barátsággal gondolok. Íme, — írja — le is lepleztem magam: a „kemény Szirmai” nagyon sokszor ellágyuló, melegszívű ember, aki Téged testvéri jóbarátnak szeretne megtartani.” Majd így folytatja: „Remélem és várom, hogy hosszú időn át sok csatát verekedjünk végig közösen. Addig is vigyázz arra a rossz hírű városra, vezesd és szeresd népét. Neked elárulom: én szeretem és nem is válok meg tőle örökre.”

Meleg elvtársi szeretettel és ragaszkodással

Budapest, 1946. II. 9.

Szirmai Pista¹⁴

¹³ Dénes L., A nagy évforduló. 16. old. gépirás MFM tört. gyűjt. 80. 218. 21.

¹⁴ MFM tört. gyűjt. 80. 218. 21.

Megjegyezzük még, hogy Szirmai István távozása — az MKP központi vezetésében szükség volt rá — komoly veszteséget, űrt okozott Szegeden a párt politikai tevékenységében. Nagy tekintélyű vezető pótlására nem volt alkalmas vezető egyéniség Szegeden. Az 1945 novemberi országgyűlési képviselő választások után, amikor is Szegeden, a kommunista párt jelöltjeire leadott voksok az összes szavazatoknak 12,1 %-át tették ki, jóval kevesebbet az optimista várakozással szemben — erőteljes támadások kereszttüzébe került a kommunista polgármester is. Egyebek közt megvádolták azzal is, hogy a megyei és a járási bíróság vezető állásait kommunistákkal töltötte be. Példaként említették Kiss Dezsőt. Később megvádolták azzal is, hogy szerintük a választói körzeteket is a kommunista jelöltek javára előnyösen jelölte ki.¹⁵

Gaál Tivadar [a minisztertanács titkárságának későbbi vezetője, 1944 novemberétől a város közellátásának szervezője, kiváló kvalitású közigazgatási szakember] az 1945 augusztusában megalakult kommunista pártszervezet titkára így emlékezett vissza az 1945—47-es évekre: *Sok gondot okozott nekünk az ellátatlanok nagy száma, a foglalkoztatási hiányok... s a kommunisták emberfeletti munkát végeztek s folytattak a demokratikus vívmányokért. A reakció politikai gáncsoskodása és szervezkedése igen nehéz helyzeteket szült.*¹⁶

Dénes Leó, a kommunista polgármester a pártjának megelégedésére nagy körültekintéssel irányította a törvényhatóság tevékenységét, gondosan ügyelve a koalíciós partnerek gyakran a kommunistákétól eltérő törekvéseire. Kiváló támasz volt polgármesteri munkájában Gaál Tivadar, Mison Gusztáv, dr. Toldi István, s természetesen a kommunisták törvényhatósági frakciója.

Dénes Leó vezető tiszteben támaszkodott a felszabadult Szegeden megszerzett, a MADISZ-ban tömörülő ifjú kommunistákra is. Részükre a városrészekben helyiségeket, tüzelőt utalt ki. Támogatta őket a falujáró szervező és a földhöz juttatottakat segítő munkájukban. A kisvasutat több alkalommal rendelkezésükre bocsátotta, egy-egy nagyobb létszámú kiutazásra a tanyavilág lakóihoz. Írott emlékezéseiben s még életében élőszóban elmondott visszatekintéseiben a MADISZ akkori vezető egyéniségeiről szeretettel és megbecsüléssel nyilatkozott. Így, ifjabb Halász Györgyre, Pikler Tamásra, Komócsin Zoltánra — az MSZMP későbbi titkára — akitől sok üdvözlőlap, levél és emlékül adott arcképfotó is bizonyítja az elvtársi kapcsolat folyamatosságát, továbbá Vértés Imrére, Bányász Imrére, a MADISZ szegedi titkára, Ladvánszky Károlyra és másokra. Ezek az „ifik” érett harcosai és támaszai voltak a pártnak és a város vezetésének is, számítani és támaszkodni lehetett rájuk a fiatal demokrácia, a demokratikus rend megteremtéséért vívott osztályküzdelemben, a káderek nevelésében és utánpótlásában. Budapesten és Dunántúlon még a nyilaskeresztes fasiszták voltak hatalmon, amikor Szegeden Komócsin Illés vezetésével 1944 októberében megszervezték a kommunisták a polgárőrséget, majd 1945 júniusában a demokratikus rendőrséget. A polgárőrség, majd a rendőrség állományának ellátásáról a város vezetésének kellett gondoskodnia. A negyedszázaddal később, 1969-ben írt megemlékezésében Dénes Leó azt mondja, „hogy a polgárőrség polgári ruhájához szükséges posztót honnan szereztük be, azt még a 25 év elteltével sem merem nyilvánosan közölni.” Ők, a polgárőrök nemcsak a közbiztonság őrei, a nép ellenségeinek üldözői voltak. A város felszabadulásának másnapján 30 vagon elrejtett búzát találnak egyik malomban.”¹⁷ Súlyos gondot okozott a munkanélküliség és az infláció. Az új városvezetés, támogatva a Nemzeti Segély tevékenységét, élelmiszerekkel és ruházati cikkekkel megrakott szállítmányokat indított Budapest éhező lakosságának, s fővárosi gyermekeket hozatott Szegedre, enyhíteni szenvedéseiken.

¹⁵ MFM tört. gyűjt. Török Ferenc pártelnök aláírásával 1947. július 29-én keltezett jelentés az Országos Választási Bizottságnak.

¹⁶ Gaál Tivadar a szerző kérésére adott szóbeli és írásbeli közlése 1974. november 24-én.

¹⁷ Dénes L., Ma húsz éve. MFM tört. gyűjt. 218. 21. 3.

A felszabadított Szegeden egymás után jöttek létre a népi demokratikus szervezetek, elsőként a szakszervezetek szerveződtek újjá, 1944 december első napjaiban a szegedi írók, művészek szabad szakszervezete, majd az első napokban megalakult a Kommunista Ifjúsági Szövetség s 1945. január 7-én a MADISZ, az Antifasiszta Nőszövetség és más szervezetek.

Dénes Leó sokrétű feladatai mellett nagy fontosságot tulajdonított annak, hogy Szeged népe, a lakosság legkülönbözőbb rétegei mielőbb megszabaduljanak a faszizmus huszonöt éve alatt terjesztett sovíniszta nacionalizmustól, hogy népünk helyesen ismerje meg a Szovjetunióban végbement szocialista társadalmi haladás vívmányait és a szovjet Vörös Hadsereg történelmi érdemeit Magyarország felszabadításában. A kommunista párt szegedi szervezetének vezetőségével összhangban Dénes Leó és mások elhatározták a szovjet és a magyar nép barátságának kibontakoztatását és erősítését s annak szüntelen ápolását hivatott szervezet megalakítását. Erre emlékezvén 1960-ban(?) egy részben gépelt, részben kézírású visszaemlékezésében írta Dénes Leó a következőket: „Régi munkásmozgalomban résztvett elvtársak összejöttünk és elhatároztuk, hogy amit eddig csak szívünk mélyén éreztünk és ápolunk az elnyomatás hosszú éveiben, — most legálisan is megalakítjuk a „SZOVJET BARÁTOK SZEGEDI TÁRSASÁGÁT.” Az országban először 1944. november elején kezdte meg működését, míg 1945. májusában mint Magyar—Szovjet Művelődési Társaság folytatta munkáját.”¹⁸ Megemlíti, hogy szép helyiséget is kapott a szervezet. 1954 júniusában készült fényképek kerültek elő Dénes Leónak a Móra Ferenc Múzeum tulajdonába került hagyatékából, amelyből megtudjuk, hogy a Dugonics tér 9—11. számú épületben volt a szervezet székháza. 1954 júniusában emléktáblát helyeztek el az épület falán s az ünnepi megemlékezés alkalmával Dénes Leó mondott beszédet.

A Szovjetbarátok Szegedi Társasága, s az MSZT szegedi csoportjának első választott tisztségviselőinek, díszelnökségének, vezetőségének tagjairól készült korabeli névjegyzék is előkerült Dénes Leó hagyatékából. Két díszelnöke volt a szegedi csoportnak: Hajtovics alezredes városparancsnok és Ortutay Gyula személyében. A szervezet elnökévé Dénes Leót választották meg s e tisztséget 7 éven át töltötte be. Az elnökség tagjává választották Tombác Imre nemzetgyűlési képviselőt, Antalfy György helyettes polgármestert, Pálfy Györgyöt, dr. Sáfár Imre orvos alezredest. Beretz Péter MÁV főorvost, Órley Zoltánt, Dr. Zápori Dezsónét és Vörös József főispánt. Titkárok: Dániel György hírlapíró és Nagy Lajos. Vezetőségi tagok voltak még: Darázs Erzsébet tanárnő, Zápori Dezső orvosegyetemi tanársegéd, továbbá dr. Donászy Kálmán kultúratanácsnok s a csoport háznagya dr. Gönczy Pál, a tudományegyetem gazdasági igazgatója. Az alapítótagok között volt Gombkötő Péter, Péter János és Komócsin Antal.¹⁹ 1948-tól titkár Rudas László, 1952-től Pásztori Béláné pedagógus. A vezetésben részt vettek a város köztisztviselőiben álló polgárai, a politikai, kulturális és gazdasági élet jeles képviselői. 1945-ben megalakultak a csoport szakosztályai: az orvosi, a jogi, a pedagógus, a sajtó és színházi szakosztály, amelyek azt a közös célt tűzték maguk elé, hogy a magyar nép minden rétegével megismertessék a Szovjetunió népeinek kultúráját, művészetét, tudományos eredményeit. Nagy segítséget nyújtottak e munkában a Szovjetunióból hazatért egykori emigránsok és köztük is kiemelkedően sokat vállalt a Szovjetunió iránti baráti kapcsolatok ápolásában — 1945—46-os években — Balázs Béla, Szeged szülöttje,

¹⁸ Uo. 7. lap. A szövegben említett hivatkozás egy, a korábbi években megírt visszaemlékezés része, amelyet bizonyos pontosítással és rövidítve közölt a Tiszatáj 1970. XXIV. évf. 6. sz.: Dénes L., Emlékeim a nagy jelentőségű sorsfordulóról. Huszonöt év történelem 556.

¹⁹ MFM tört. gyűjt. 80. 219. 1. Dénes Leó hagyaték.

a kiváló filmesztéta, akivel illegális levelező kapcsolatot tartott fenn Dénes Leó az ellenforradalmi korszakban. Majd bekapcsolódtak e munkába az ide érkező szovjet tudósok, művészegyüttesek, szovjet írók és mind nagyobb számban vállalkoztak a szovjet tudomány és kultúra népszerűsítésére a helyi egyetem tanárai, a szegedi és megyénkbeli írók, művészek és a Móra Ferenc Múzeum, ahol 1947. június 1-én

A Szovjetuniót bemutató fotókiállítás a szegedi Móra Ferenc Múzeumban 1947. június 1-én. MFM. T. O. 80. 219. 1.

A Magyar-Szovjet Társaság ünnepi megemlékezése a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 30. évfordulójáról, ünnepi beszédet mond az MSZT szegedi szervezetének elnöke, Dénes Leó. MFM. T. gy. 80. 219. 2.

először megnyílt reprezentatív fényképkiállításon mutatták be a Szovjetunió társadalmi vívmányait, a Nagy Októberi Szocialista Forradalom óta megtett fejlődését.²⁰

A Magyar—Szovjet Művelődési Társaság első nagy vidéki kongresszusa Szegeden volt 1946 júliusában. Mint a Délmagyarország 1946. július 30. száma beszámol erről, a Társaság országos vezetői is Szegedre érkeztek és részt vettek annak a nagygyűlésén és a Dóm téren megrendezett díszhangversenyen. A Széchenyi moziban megtartott díszgyűlésen pedig megjelentek között volt Rusznyák István professzor, a Társaság országos elnöke, Nagy Miklós kultusz-államtitkár, Ortutay Gyula miniszter, Hont Ferenc, a Színművészeti Főiskola igazgatója, Hay Gyula országgyűlési képviselő, Szemerédy Oszwald, a Társaság főtítkára, a Szegeden állomásozó szovjet katonai küldöttség élén Hajtovics gárdaezredes városparancsnok-helyettes, Dénes Leó polgármester, a társaság szegedi elnöke.²¹

Külön fejezetet lehetne írni Dénes Leónak a magyar—szovjet barátság fejlesztésében s ápolásában kifejtett munkásságáról. Érdemes lenne feldolgozni a „Szovjetunió magyar barátainak” a Magyar—Szovjet Társaság szegedi és Csongrád megyei működésének történetét. Számos elismerő oklevél, kitüntetés tanúsítja, hogy élete végéig tagja volt a MSZBT—MSZMT Országos Elnökségének. Jelentős érdemei fűződnek ahhoz, hogy Szeged és a megye lakossága a felszabadulás utáni években egymás után ismerkedett meg a legkiválóbb szovjet művészeti együttesek előadásában a Szovjetunió népeinek zenéjével, táncaival s művészeivel, majd tudosaival is. 1946 őszén fotókiállításon mutatták be, első nagyszabású kiállítás keretében a Szovjetunió népeinek életét, s haladását. Neves szovjet kulturális és művészeti küldöttség tagjaként már 1949-ben februárban Szegeden is bemutatkozott a világhírű szovjet balerina, Ulanova. Két évvel később a Mojszejev állami népi táncgyűttes, 1951. áprilisában és 1954-ben, a Szvesnyikov kórus mutatta be Szegeden és megyénkben a Szovjetunió népeinek művészetét. A Moldáviai Állami Népi Együttes 1956 márciusában mutatkozott be dalaival és táncaival. De Szeged művésztkedvelő közönsége gyönyörködhetett Igor és Dávid Ojsztrah hegedűművészek tolmácsolásában előadott klasszikus zenében.

Szeged városi vezetése, élén Dénes Leóval, nagy erőfeszítéseket tett, hogy minél több barátot szerezzen a szomszédos népek körében. Jugoszlávia, Románia és Csehszlovákia állami és népi öntevékeny művészeti együttese, kórusai és tánc csoportjai jöttek el Szegedre. A Szlovák Állami népi ének és tánckar 1951 augusztusában, a lengyel Mazovse népi ének és tánckar 1952-ben mutatkozott be Szeged baráti és művésztkedvelő közönsége előtt.

Dénes Leónak nagy érdemei voltak abban, hogy a Magyarországra látogató művészeti együttesek és művészek Szegeden is felléptek. Később, 1957 után, amikor ő irányította az Országos Kultúrkapcsolatok Intézetének tevékenységét, minden tőle telhetőt megtett annak érdekében, hogy a világhírű művészeti együttesek úti-tervéből és programjából Szeged ne maradjon ki.

Az 1946—49-es időszakban dr. Zöld Sándorral, a párt Nagy-szegedi bizottságának titkárával nagyszerű terveket dolgoztak ki a város kulturális, tudományos életének a fellendítésére is. 1948-ban azt tervezik, hogy Szegeden megrendezik a Duna menti népek kultúrájának fesztiválját. Ennek pénzügyi feltételeit azonban nem tudták akkor biztosítani.

Nevezetes esemény volt a „Demokrácia Kultúrnapjai Szegeden” kulturális rendezvénysorozat, 1946. október 23—26. között Dénes Leó volt ennek kezdeményező-

²⁰ MFM. Dénes Leó hagyaték. 80. 219. 2. 1 lap terjedelmű, valószínű 1960. márciusában írott visszaemlékezés, a lap hátulján „Hernádi elvtársnak” címzés.

²¹ Délmagyarország 1946. július 30. 2.

Dénes Leó polgármester az MKP szegedi pártbizottság tagjaival és munkatársaival 1948-ban. Balról: Ágai Dezső, Tombác Imre, Bite Vincze, Szilágyi András (a PB titkára) Mison Nándor, (jobbról a legzsélsőt nem ismertük fel). MFM. T. gy. 80. 230. 32.

Boldizsár Iván külügyi államtitkár a szegedi ünnepi Könyvhét alkalmából megtekinti a kiállítást és könyvet dedikál 1948. június 4-én. MFM. T. gy. 80. 230. 27.

Dénes Leó 1948 augusztusában átadja a felszabadulás után épült első szegedi munkáslakásokat a Faragó utcában. MFM. T. O. 80. 230. 24.

Szakasits Árpád, az MDP Központi Vezetőségének elnöke, miniszterelnök-helyettes látogatása a szegedi ipari vásáron, 1948. augusztus 1-én. MFM. T. gy. 80. 230. 3.

je és a kulturális rendezvények műsorsorozatának fő irányítója. A Szeged akkori címerével díszített prospektusban Dénes Leó így fogalmazta meg a kulturális napok célját: „A demokrácia feladata, hogy mindenki egyformán részesedjék a kultúra áldásában. Adassék tehát szájról-szájra, kézről-kézre mindaz a kincs, amit a tudományban, irodalomban, zenében és képzőművészetben országunk értékeit tud nyújtani.”²² A kultúrnapok rendezvényeinek műsorában szerepelt a délvidéki képzőművészek kiállítása a Kultúrpalotában, egyetemi tanárok tudományos előadásai, Hány János előadása a szegedi színházban, a Szegedi Munkás Kultúrszövetség előadása a Tiszaszálló nagytermében, előadás az énekkari kultúráról, amelyet a Kertész Lajos és dr. Tóth László egyetemi tanár tartott meg s az előadások után a műsorban felléptek Szeged legjobb kórusai: a szegedi Állami Rendőrség Zene- és Énekkara, Egyetemi Énekkar, az Építőipari munkások Énekkara, a MÁV „Hazánk” Dalkör, amelyek Bartók, Kodály, Bárdos és Szeghy műveit adták elő az egyetem dísztermében.²³ A polgármester valamennyi rendezvényen részt vett.

Nagy érdemeket szerzett Dénes Leó az 1948. november 21-én délelőtt 11 órakor ünnepélyesen a forgalomnak átadott szegedi közúti Tisza-híd elkészítésében és az Újszegedi Textilkombinát tervének elfogadtatásában és felépítésében.

Az 1947 augusztusában megkezdett hároméves terv szegedi célkitűzéseinek eredményes megvalósításával párhuzamosan mélyreható változások következtek be politikai hatalmi téren Szegeden is és ennek arányában a városháza politikai

80. 230. 34. Kossuth-díj átadási ünnepély a szegedi tudományegyetemen 1949. március. A felvételen elismert személyek: balról-jobbra: Ortutay Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter, Dénes Leó Szeged polgármestere, Komócsin Mihály, MKP szegedi PB titkára. Második sorban; Rédey László professzor, Mészöly Gedeon professzor, Buza László professzor. (MFM. T. gy. 80. 230. 27.)

²² MFM tört. gyűjt. 80. 218. 42. A demokrácia hétköznapijai Szegeden 1946. október 23—26. c. műsorismertető prospektus.

²³ Uo.

súlya is megváltozott a dolgozó nép javára. Szegeden 1949. február 5-én a Függetlenségi Népfront megalakulása alkalmából, Szeged törvényhatósági bizottsága ünnepélyes közgyűlésen új népi tanácsnokokat választott meg egyes ügyosztályok élére. Dénes Leó polgármester Sallai Ferencné, Csuri Mihályt, Havalecz Istvánnét és Kiss Mihályt tanácsnokká, ügyosztályvezetők beiktatása alkalmából mondott köszöntő beszédében rámutatott arra, hogy „Új haladó Szeged van kialakulóban, amelynek dolgozói, parasztsága, ifjúsága kiveszi részét az új társadalom építéséből. Ezen a téren jó munkát végzünk, amikor a Függetlenségi Népfront szellemének megfelelően a nép fiait vonjuk be a közigazgatásba.”²⁴

Szegeden is a nemzeti bizottság helyébe szervezett népfront bizottság, a Nagyszegedi bizottság összetétele is megváltozott. Tagjai lettek: ifj. Komócsin Mihály (titkár), Dénes Leó polgármester, Tombácz Imre választmányi tag, dr. Antalfy György (az MDP tagja), továbbá Miklós Pál a Nemzeti Parasztpárt részéről, Szilágyi András, Tóth Antal (alpolgármester) a Kisgazdapárt részéről.²⁵

Már a Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt szegedi szervezeteinek egyesülése 1948 áprilisában döntő fordulatot jelentett Szegeden is a dolgozó nép hatalmának kivívásáért folytatott harcban. Dénes Leó az egyesülés előtt tagja volt a Kommunista Párt Nagy-szegedi Végrehajtó Bizottságának, a két munkáspárt szervezeteinek egyesülése után az MDP szegedi pártbizottságába is megválasztották.

Az 1949 tavaszán megtartott országgyűlési képviselő-választások eredményei Szegeden is jelezték a politikai hatalomban végbement gyökeres változásokat, a dolgozó néptömegek hangulatát és törekvését. A szükségessé vált vezető tisztségviselői megbízatások felülvizsgálata Szegeden is megtörtént s Dénes Leót megerősítette tisztségében a Függetlenségi Népfront szegedi bizottsága és a közgyűlés.

A népi államhatalmi rendszer kiépítése kapcsán 1950 októberében a tanácsi küldött-választások idején Dénes Leót tanácstaggá történt megválasztása után Szeged város tanácsába, majd a városi Végrehajtó Bizottság elnökévé is megválasztották, továbbá, a megyei tanács tagjává és Csongrád megye Tanácsának Végrehajtó Bizottságába is.²⁶

Szeged sajátosan alakuló politikai és gazdasági helyzete nem éppen irigylésre való feladatok megoldása elé állította Dénes Leót, a városi tanács vb-elnökét. Az ország második legnagyobb városa, kulturális, egészségügyi intézményekben nagy lendületnek indult fejlődése, amelyet a felszabadulás utáni években megfigyelhetünk és a sok egészséges életpezdítő kezdeményezés megtorpanása következik be. Szegeden javultak a megélhetési viszonyok, megnövekedtek a munkaalkalmak, igazságosabb szociális viszonyok alakultak s bontakoztak ki. De bőven voltak komoly gondjai is a város vezetésének.

Dénes Leó, a szegedi tanács vb-elnökének a város ipari, mezőgazdasági, közlekedési, kulturális, egészségügyi helyzetéről az 1945—1947 s az 1948—1950-es időszakról készített jelentései, beszámolóí részletesen sorolják fel az eredmények mellett a gondokat is. Az 1948 novemberében a forgalomnak ünnepélyesen átadott szegedi közlekedési híd többek között azzal az eredménnyel is járt, hogy megszűnt a két városrész kettészakítotttsága. Majd 1949. május 15-én megindult a villamosforgalom is a Széchenyi tér és az Újszegedi vasútállomás között.

²⁴ *Sárközi I.*, Emlékezés a Magyar Függetlenségi Népfront megalakulásának 25. évfordulójára. Délmagyarország, 1974. február 2. 4.

²⁵ Uo.

²⁶ MFM tört. gyűjt. 80. 217. 13. 80. 216. 50. Megbízólevél Dénes Leónak, a Csongrád megye Tanácsába történt delegálásáról.

A szegedi textilművek alapköletétele alkalmából rendezett nagygyűlés 1949. április 30-án. A fotón balról-jobbra: Dénes Leó, középen Vörös-Balog István rendőrfőkapitány, mellette Gyáni Imre főispán, leaszérlől jobbra dr. Zöld Sándor belügyi államtitkár. MFM. T. gy. 80. 230. 59.

1949 május elsején megtörtént a Szegedi Textilművek alapköletétele is, amelynek szövő üzemrésze 1950-ben megkezdte a termelést. Már ez is számottevően javított Szeged munkanélkülieinek helyzetén. A város iparosodása folytatódott. Megalapozott tervek szerint fejlesztették a konzervgyár termelését, a bútorgyártást, cipőgyártást, a zöldség- és gyümölcsstermesztés korszerűsítését.

A Móra-városrészben, a Faragó utcában modern munkás-bérházak épültek, amelyekben 1950-re nyolcvan munkáscsalád jutott olcsóbérű és egészséges lakáshoz. A gazdasági építőmunka sikerét jelezte az is, hogy a szomszédos községekben egymás után gyulladtak ki a villamosítás fényei. A mezőgazdasági termelés országos sikerei tették lehetővé a kenyérjegy megszüntetését 1949 szeptemberében, akkor, amikor Európa sok országában, a Szovjetunió kivételével, jegyre mérték a kenyéradagot.²⁷ Az alább idézett jelentésből megtudhatjuk azt is, hogy az 1948—1950 közötti időszakban a Szeged környéki földben a búza holdankénti átlagtermése 9 méter-mázsza volt.

A városi Tanács elnökének beszámolója még ez időben is nagy gondot s a dolgozóknak nélkülözést okozó nagyszámú munkanélküliségről is szól. Egy, minden valószínűség szerint 1949 első felében készített, 4 gépelt oldal terjedelmű jelentéstervezetben, vagy beszédben azt írta, hogy „Szeged lakáshelyzete igen nehéz. Közel háromezer család él még embertelen körülmények között. Lakásépítkezésünk az el-

²⁷ MFM tört. gyűjt. Dénes Leó hagyaték. Kimutatások az 1948—1950-es évekről. 80. 221. 1. 1—3.

múlt nyolc év alatt rendkívül kevés volt. Hosszú évek kellenek még ahhoz, hogy a múlt hibáit megszüntessük, felszámoljuk a mai lakásviszonyainkat.”²⁸ S a gondok szaporodtak annak ellenére, hogy a város területe 1950-re 140 000 km²-ről 110-re, a lakossága pedig 140 000-ról 89 169 főre apadt.²⁹

Dénes Leó a város mindinkább hozzáértő közigazgatási vezetőivel és a Kommunista Párt szegedi pártbizottságával közös elhatározással úgy vélte, hogy ideje lenne rendezni Tápé, Kiskundorozsma, Algyő és több, Szegeddel közvetlen gazdasági, ellátási, egészségügyi, közlekedési téren szoros kapcsolatban levő község Szeged közigazgatásához csatolását. Az 1945—1948-as években Szeged városi vezetése a megoldás útjára kívánta vinni ezek Szegedhez csatolását. Tápé és Dorozsma már akkor csaknem teljesen összeépült Szegeddel, s a hároméves terv keretében villamosvonal kötötte össze Kiskundorozsmát Szegeddel s a felnőttlakosságának nagyobb része Szegedre járt be dolgozni. Ugyanakkor a megye székhelye Szentes volt, s a hatósági intézkedéseket, engedélyeket a hosszas utazással elérhető megyeszékhelyen kapták e községek lakói. Indokolt volt a Szegedhez csatolási törekvés. Tudjuk, hogy e törekvés nem valósult meg akkor és 1973-ban oldódott meg Szeged „bolygóinak” közigazgatási egyesítése.

Ugyanebben az időben, az 1946—1948-as években oldja meg Szeged közigazgatása s határozza el a korábban kialakult tanyaközpontok községekké szervezését, hogy ezzel egyszerűbbé tegye és meggyorsítsa e települések lakóinak ügyintézését, hogy ne kelljen a szegedi torony alá gyalogolnia — legjobb esetben utaznia — a 30—40 kilométerre lakó tanyasi embernek. Mint Dénes Leó papírra vetett emlékezésében megírta, „rövidesen kilenc község alakult, de úgy vélem igazolták az intézkedés reális voltát, a város is elvesztette mezőgazdasági jellegét. E művelettel a város közel hetvenezer holddal, lakosságának száma több, mint negyvenezerrel csökkent.”³⁰

A város össznépszerűségének nagymértékű apadása tehát a közigazgatási átszervezésből következett.

DÉNES LEÓ SZEREPE A TESTVÉRVÁROSI KAPCSOLATOK KIALAKULÁSÁBAN

Az 1945—1948-as években merészen új módját választja Szeged a diplomáciai kapcsolatok megteremtésének a szomszédos országok határmenti területeivel; Szabadka (Subotica), Újvidék (Novi-Sad), Arad (Arad), Temesvár (Timișoara), majd Ploesti, azután távolabbiakkal: Brnó (ČSSR), Drezda (NDK) s Bulgáriából Plovdiv város vezető testületeivel, demokratikus tömegszervezeteivel. Gyakran személyes baráti kapcsolatok szövődtek a vezetők között, sőt a szegediek és a fenti városok, határmenti területek lakossága között is. Dénes Leó sehol, egyik megemlékezésében sem kívánt hangsúlyt adni önnön kezdeményező szerepének, de néhány fennmaradt levél, amelyek címére érkeztek, a testvérvárosok vezetőinek üzenetei, „diplomáciai” levélváltások, beszámolók a személyes látogatások és különböző küldöttségek kölcsönös látogatásairól arról tanúskodnak, hogy Dénes Leónak, a város polgármesterének, majd tanácselnökének, valamint dr. Zöld Sándornak, a szegedi pártszervezet vb-titkárának kezdeményező és meghatározó szerepe volt. Ezzel kapcsolatosan Dénes Leó utal arra, hogy „nem egyszer fel is vetették illetékesek, hogy van-e ennek a testvérváros mozgalomnak megfelelő gyakorlati értéke”. De mint Dénes Leó felidézi, a rossz emléké 1956-os ellenforradalmi események idején Brnó testvér-

²⁸ MFM tört. gyűjt. 80. 221. 1. Kimutatások és jegyzőkönyvek az 1948—1950-es évekről.

²⁹ Uo. Kimutatások az 1945—1948.,-as évektől a mai napig 1950.

³⁰ MFM tört. gyűjt. kimutatások és beszámolók az 1945—1947. s az 1948—1950-es évekről. 15 gépelt lap terjedelmű irat. *Dénes L.*, Az elmúlt két évtized emlékei. Tiszatáj 1970. 6. 555—556

város tanácsának vb-elnöke telefonon hívta fel és közölte, hogy „mindannyian nagyon aggódnak értünk, és ha hívjuk, négyezer felfegyverzett munkást indítanak azonnal hozzánk segítségül”. Az ellenforradalom leverése s a konszolidáció idején Brnó testvér-városunk Zetor vontatókat, pótkocsikat, élelmiszerekkel és ruhaneművel megrakva küldött ajándékol Szegednek.³¹

Visszatérve a Szeged kezdeményezte, demokratikusan újszerű diplomáciai s testvér-városi kapcsolatok kialakulására, fejlődésére és eredményeire, Dénes Leó hagyatékában fennmaradt dokumentumok bizonyítják a kezdeményezés gazdasági hasznosságát, a szomszédos népek egymáshoz való közeledésének történelmi s politikai jelentőségét, s a kulturális cserekapcsolatokban betöltött szerepét.

Megemlítjük, hogy már 1945—1946-os években a szegedi bőrgyár részére cserzőanyagot, a szegedi Kenderfonó Vállalat jugoszláviai területről feldolgozatlan kendert tudott beszerezni. 1947-től ugrásszerűen felgyorsult a barátsági és testvéri együttműködés, a tapasztalatcsere mind Romániával, mind pedig Jugoszláviával. A Dénes Leó vezette városi vezető testületek és szervek képviselőiből álló küldöttség 1947 december elején látogatott el Szabadkára és Újvidékre, ahol találkozott a szabadkai és az újvidéki városi vezető személyekkel és meghívást adtak át nekik, hogy ismerkedjenek meg Szeged kultúrájával, művészeti kiállításával. Két hétre rá, december 13—14-én népes jugoszláviai küldöttség érkezett Szegedre, Szabadka demokratikus végrehajtó testülete, Géza Tikviczky városelnök vezetésével. A küldöttség összetételéből (ma is) arra következtetünk, — a vajdasági vezető személyiségeken kívül határőrparancsnok, vajdasági népi bizottság elnöke, szakszervezeti titkárok, ifjúsági vezetők, újságírók, tanárok, állami ügyész kaptak helyet a küldöttségben, — hogy déli szomszédaink nagy fontosságot tulajdonítottak a látogatásnak. A látogatás városi programját előre részletesen állapították meg. E nagyszámú küldöttség Szegedre érkezését megelőzően Géza Tikviczky, Dénes Leó polgármesterhez címzett levelében azt írta: „A Ti látogatásokat mindannyiunkra mély és tartós benyomást hagyott. Mi itt Suboticán különösen örülünk annak, hogy a szomszédos és baráti Szegeden oly jó és őszinte barátokra találtunk. Én azt hiszem, boldogok lehetünk, hogy Szeged és Subotica az őszinte barátság példája lehet.”³² A küldöttség szegedi látogatása napjain Jugoszláv napok keretében tárgyalásokat folytattak a Vajdaság és Szeged között további gazdasági, kereskedelmi, kulturális és sport együttműködés bővítéséről. A BORBA című jugoszláv politikai újság december 21. számában a két nép testvéri találkozásaként üdvözölte a szegedi találkozást. 1948 januárban jugoszláv katonai küldöttség volt Szeged vendége. Szeged és a vajdasági kapcsolatokhoz hasonlóan haladt előre a baráti megértésen alapuló, a népeinket összekötő találkozások Temesvár, Arad, Ploesti városok lakosságával és vezetőivel. Mint fennmaradt fotók és hivatalos dokumentumok tanúsítják, 1947 nyarán MADISZ szervezetek képviselőinek nagy létszámú csoportja tett látogatást Temesváron, amelyet hamarosan román részről viszonzottak. Majd még 1947 augusztusában Szeged és Temesvár vezetői konkrét s részletes tervet készítettek Szeged—Arad—Temesvár kishatárforgalmi gazdasági s kereskedelmi kapcsolatának fejlesztésére. Az 1947. szeptember 26-án keltezett tervezet részletesen tartalmazza a magyar és a román részről kölcsönösen előnyös termékek kishatármenti forgalmának realizálásának módozatait is.³³ Majd 1947. december 21-én Magyar—Román—Jugoszláv baráti találkozót tartottak Szegeden a népeink közötti jószomszédi és testvéri-baráti kapcsolatok minden irányú fejlesztés-

³¹ MFM tört. gyűjt. Dénes Leó hagyaték 80. 221. 2. 15 lap terjedelmű, cím nélküli jegyzetek. 8—9.

³² MFM tört. gyűjt. Dénes Leó hagyaték 80. 216. 6.

³³ MFM tört. gyűjt. Dénes Leó hagyaték. 80. 221. 7.

Jugoszláv katonai küldöttség látogatása Szegeden 1947. január 14—17-én. A felvétel Dénes Leó polgármester dolgozószobájában készült.
(MFM. T. gy. 80. 229. 50.)

Dénes Leó köszönti az 1947. július 2-án Szegedre érkezett kb. 200 tagú román kulturális küldöttséget. (MFM. T. gy. 80. 229. 52.)

tésének kidolgozására. Dénes Leó egyeztetette és tárgyalt az illetékes román és jugoszláv vezetőkkel.³⁴

A KOMINFORM hibás, Jugoszláviát elmarasztaló határozata — 1948 június — azonnal véget vetett a Szeged és a Vajdaság között addig kialakított barátságnak. Még a határok két oldalán élő rokonok kapcsolata is megszakadt. Mindez sokat ártott Szeged fejlődésének és a mesterségesen is szított vagy vélt incidensek a lakosság hangulatában is neurótikus légkört idéztek elő. A határmentiség, figyelembe véve a hidegháborús nemzetközi légkört Szegeden nagyon érződött. Itt ismételten hivatkozom Dénes Leónak egy 1956. első felében Szeged lakáshelyzetéről írt számvetésére, amelyben arról szól, hogy vagy „nyolc év alatt a lakásépítkezés rendkívül kevés volt,” s ennek döntően az volt az oka, hogy a Jugoszláviával elmérgesedett államközi és pártközi kapcsolatok miatt a határmentiség lelassította Szeged általános fejlődését. Csak mellékesen jegyzem meg, hogy a dr. Zöld Sándor belügyminiszter ellen készülő koncepció vád Rákosi Mátyás szerkesztésében részben abból indult ki, hogy dr. Zöld Sándor elősegítette és támogatta a jugoszláv Vajdasággal kialakult kapcsolatokat. Hogy maga személyesen is részt vett jugoszláv küldöttségek fogadásán, „revizionista áruulóvá” „a nép ellenségévé” vált. Szinte a csodával határos, hogy Dénes Leó nem került gyanúba Rákosinál. Igaz, tőle nem követelte a megvádolt elvtársak letartóztatását, ami Zöld Sándornak „kötelessége” lett volna. Szeged kulturális központi a megyében némileg halványodott azzal is, hogy a megyeszékhely 1950-ben Szent-

³⁴ MFM tört. gyűjt. Dénes Leó hagyaték. Szegedi társadalmi események a felszabadulástól napjainkig. c. összeállítás. 8—9. 80. 218. 41.

ről Hódmezővásárhelyre került. A rivalizálás a megyeszékhely és Szeged között nem vált Szeged előnyére. Önállóságának csorbítása a korábbi és későbbi megyei jogú város-státussal szemben nem tarthatott sokáig. Dénes Leónak nem kevés érdeme fűződik ahhoz, hogy a négy nagyváros visszanyerte megyei jogú közigazgatási státusát. Ironikusan jegyzi meg egyik írásában Dénes Leó, hogy volt a megyében olyan vezető aki talán máig sem bocsátotta meg ezt neki.

Szeged testvérvárosi „külvilágának” sikerét folytatta tovább Romániával, 1956 elején Drezdával, majd 1957-től Odesszával, Lodzzal, 1956 április óta Ploeshtivel, Plovdivval s Brnával.

Dénes Leó 12 évet betöltő polgármesteri és tanácselnöki tevékenysége eredményességének részletesebb taglalására ebben a munkában nem térhetünk ki, az életrajzi s közéleti tevékenységre korlátozódó munka meghatározott keretek közé szorítja a szerzőt. Az eddig ismertettek mellett azt a rendelkezésre álló munkaelismerések, fotó-dokumentáció, valamint a beszámolók azt bizonyítják, hogy Dénes Leó országos elismerésre tett szert, a közigazgatás irányításában, a közügyek intézésének korszerűsítésében. A Szegeden megtartott országos közigazgatási tanácskozások 1947-től kezdve, a városok közigazgatási vezetőinek tanácskozásai, Dénes Leó előadásai, tájékoztatói a vezetése alatt álló városi, tanyai szakigazgatásban elért jó eredményekről vallanak. De e tekintetben is igaz, hogy Dénes Leó sohasem önmagának tulajdonította a sikereket, hanem a sikereket megosztotta munkatársaival. Kitűnő munkatársa volt dr. Gaál Tivadar — a minisztertanács titkárságának későbbi vezetője — Mison Gusztáv és mások.

DÉNES LEÓ EGYÉB KÖZÉLETI TEVÉKENYSÉGEI — KITÜNTETÉSEK

Közéleti tevékenysége a szegedi városháza élén korántsem merült ki a törvények és rendeletek helyi végrehajtásában, sikeres megvalósításában. A törvényhatóság első számú vezetőjeként házasságkötések anyakönyvezési funkcióját is ellátta. A hivatali iratokon kívül számos fénykép örökölte meg e tevékenységében. Közeli ismerősei — elvtársai — több alkalommal kérték fel házasságkötési aktus törvényesítésére. Gyakran jól ismert szegedi és Szegedről Budapestre került közéleti személyekkel találkozunk e fotókon. Dénes Leó a 12 évi működése alatt harminc ilyen esetre emlékezik vissza.

Mint már korábban szóltam róla, igen tevékeny vezetőségi tagja volt a Magyar — Szovjet Baráti Társaságnak, majd az MSZBT szegedi s Csongrád megyei elnökségének. Rudas László, Komócsin Antal és Pásztori Béláné, — ma nyugdíjas pedagógus —, titkárok mellett az elnöki tisztséget töltötte be. Polgármesteri és tanács vb-elnöki tisztsége alatt sokoldalúan vett részt a Szovjetunió népeinek és a magyar nép barátságának erősítésében, ápolásában. Szeged és Csongrád megye küldöttként részt vett a Magyar—Szovjet Társaság országos tanácskozásain s 1950 óta — az első MSZT kongresszus — mindegyik kongresszus munkájában részt vett.³⁵

Dénes Leó állandó előadója volt a megyei pártbizottság agitációs és propaganda aktivájának és önmaga marxista—lenini elméleti tudását frissítve és gazdagítva 1954—56-ban hallgatója volt a szegedi pártbizottság hároméves Esti Egyetemének.

A polgármesteri és városi tanács vb-elnöki megbízatása s tisztsége alatt — munkatilosult jellemző — szobájának ajtaja mindig nyitva volt az ügyfelek előtt. Pedig éppen a súlyos lakás gondok miatt, sokszor alig tudott többet nyújtani az emberi jó-

³⁵ MFM tört. gyűjt. 80. 219. 1. Küldöttigazolvány a Magyar—Szovjet Társaság I., díszes kivitelben.

Dénés Leó, a szegedi Tanács vb. elnöke házassági anyakönyvvezető tisztségében. Balról jobbra Pamuk István, a pb osztályvezetője mint tanú, Siklós Jánosné, Dénes Leó, Siklós János (házasuló) és Vincze Antal elnökhelyettes. (MFM. T. gy. 80. 230. 85.)

Dénés Leó, a szegedi városi tanács elnöke köszönti a városháza előtt a vendégszereplésre érkezett Mojszėjej állami művészeti tánc- és énekegyüttest. A kép közepén Dénes Leó és Igor Mojszėjej. (MFM. T. gy. 80. 216. 52.)

A Szovjetunió Szvesnyikov énekművészeti együttese 1955. április 1-én Szegeden tartott előadását köszöni meg a közönség nevében Dénes Leó. (MFM. 80. 231. 1.)

1955. május 1-én Dénes Leó Németh Károllyal, az MDP Csongrád megyei Bizottságának titkárával, Ladányi Benedekkel, a párt Szeged városi titkárával, Komócsin Zoltánnal, az MDP KV. osztályvezetőjével, Nyári Antal osztályvezetővel az újszegedi Ligetbe átvonuló ünneplőkkel a híd szegedi oldalának feljáróján. (MFM. T. gy. 80. 237. 3.)

A Szovjetunió Legfelső Tanácsának Elnökségének küldöttségét fogadja Dénes Leó tanácselnök, 1956. március 4-én. (MFM. T. gy. 80. 219. 8.)

szónál, vagy kedvező ígéretnél. Higgadt, nyugodt és megnyerő modorú egyéniség volt. A munkásosztály hatalmáért, majd annak megszilárdításáért folytatott harc időszakában nem csak barátokat, ellenséget is „szerzett”. De mindig a dolgozó nép érdekében munkálkodott s elévülhetetlen érdemeket szerzett a népi hatalom megszilárdításában is.

Az 1956. évi magyarországi ellenforradalom idején súlyos megpróbáltatásokat kellett elviselnie. Sokan voltak olyanok, akik korábban barátságot és elvtársi tiszteletet mímeltek, 1956-ban „hirtelen” ellenségévé váltak. A hagyatékban fennmaradt egyik ellenforradalmi röpiratban a halálát követelték. Az ellenforradalmi szegedi „nemzeti tanács” állásától s választott tisztségétől megfosztotta. De akadtak igazi elvtársai, akik segítségére siettek.

Az ellenforradalom leverése után tevékenyen vett részt a szocialista társadalmi viszonyok konszolidálásában, az MSZBT újjászervezésében Szegeden és a megyében s egy ideig az MSZMP szegedi bizottságának panaszirodáját is vezette. A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány, értékelve Dénes Leó magasfokú műveltségét és rátermettségét, fontos országos feladat vállalására kérte fel. 1957 októberében a Munkás-Paraszt Forradalmi Kormány Dénes Leót a Kulturális Kapcsolatok Intézete alelnökévé nevezte ki, s nem sokkal később annak vezetőjévé.³⁶ Nagy felelősségű megbízatását e poszton 1961-ig, nyugdíjazásáig látta el.

A Kulturális Kapcsolatok Intézetének vezető tisztségében szélesíti hazánk nemzetközi kulturális kapcsolatait igen sok országgal. Ezekben az években — 1957—

³⁶ MFM tört. gyűjt. Dénes Leó hagyaték 80. 218. 4. Határozatok tára. Budapest 1957. október 25. 1.

1961 —, az imperialista hatalmak rágalomhadjárata idején felfokozott támadásai közepette eredményesen szervezi újjá az intézet tevékenységét.

Nagy politikai tapasztalataira az országos képviselő- és helyi tanácsválasztások során is számít és támaszkodik rá a kormány és a párt. Az 1967. évi és az 1971. évi választások előtt az Elnöki Tanács megválasztja az Országos Választási Elnökség tagjának.

Nyugdíjazása után tagja lett a Hazafias Népfront Országos Tanácsának, településpolitikai munkaközösség bizottságának elnökévé választották meg, amelynek már 1956 októberétől tanácsadó tagja volt. Ezzel egy időben a Magyar—Szovjet Baráti Társaság országos elnökségének is tagja volt és tevékeny munkát végzett. A Magyar—Szovjet Baráti Társaság országos elnöksége díszoklevéllel fejezte ki háláját és köszönetét Dénes Leónak 1970. április 4-e alkalmából, „A magyar-szovjet barátság ápolása terén végzett kiváló munkájáért”. Majd 1975-ben emlékéremmel tüntette ki a szövetség országos elnöksége.

A Hazafias Népfront országos elnökségében a településpolitikai bizottságban kifejtett áldozatos és igen értékes munkájáért a Hazafias Népfront Országos Elnöksége Dénes Leónak 75. születésnapja alkalmából 1972. június 15-én az alábbi szavakkal fejezte ki elismerését:

„A szocialista hazát szolgáló önzetlen mozgalmi tevékenysége közismert és megbecsült a mozgalom vezetői, tagsága és aktivistái körében. Jóleső érzéssel tölt el bennünket az a tény, hogy 75. születésnapján a mozgalom legaktívabb munkásai között tarthatjuk számon. A Hazafias Népfront Országos Tanácsának elnöksége és az Országos Titkárság nevében tisztelettel és szeretettel köszöntjük születésnapja alkalmából és szívből kívánunk jó erőt, egészséget. Reméljük és bízunk benne, hogy gazdag tapasztalataival továbbra is segíti a mozgalom munkáját.”

Aláírás:

Bencsik István

főtitkár és Kállai Gyula

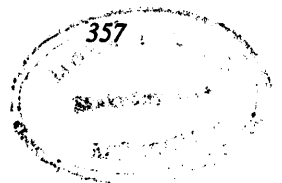
a Hazafias Népfront Országos Tanácsának elnöke³⁷

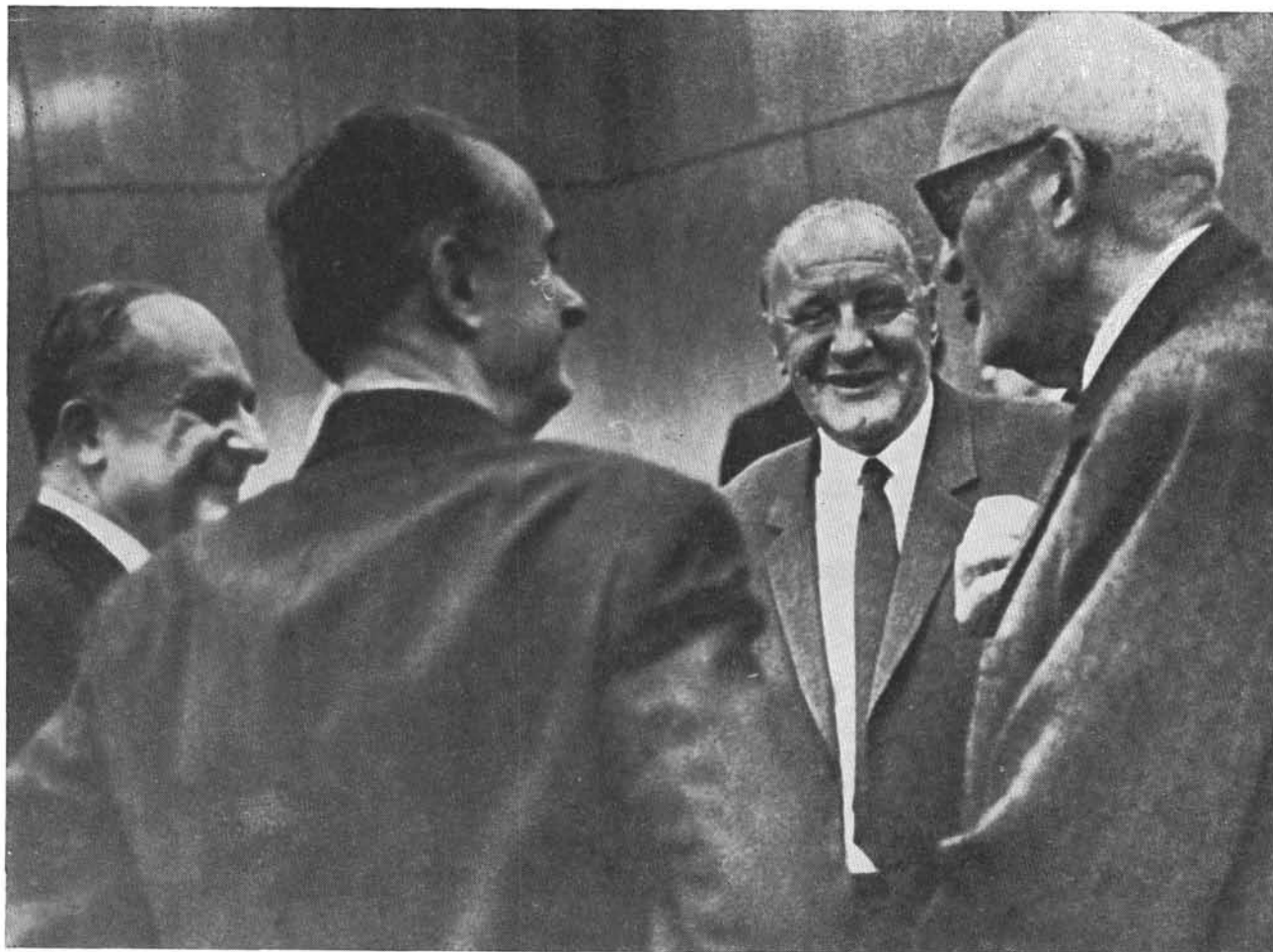
A munka Dénes Leó számára éltető elem volt, de bámulatos volt munkabírása is.

A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa és a kormány, a párt központi bizottsága magas kitüntetésekkel fejezte ki elismerését Dénes Leónak, közéleti tevékenységéért. Köztük: a Szocialista Hazáért Érdemrend, a Szabadság Érdemrend, a Magyar Népköztársaság Érdemrend, a Munka Érdemrend arany fokozatát — hat alkalommal, a Tanácsköztársaság Emlékérem, a Felszabadulási Jubileumi Emlékérem, a Partizán Emlékérem, a Lenin Centenárium Emlékérem s két ízben az MSZBT aranykoszorús jelvényt adományozták Dénes Leónak.

A felszabadulás óta haláláig számos alkalommal találkozott és tanácskozott magas rangú állami és pártvezetőkkel. Fotók is megörökítették Kádár János elvtárral, Orbán Lászlóval, Kállai Gyulával — akivel különösen gyakran láthatjuk a felvételeken, — továbbá: kedves baráti s elvtársi szálak fűzték Apró Antalhoz, Benke Valériához, aki 1977-ben kelt levelében még az 1930-as évekre emlékezteti és tanítómesterének tekinti Dénes Leót. Ugyancsak igen jó elvtársi kapcsolatban volt Komócsin Zoltánnal, az MSZMP Központi Bizottságának titkárával, Szirmai Istvánnal, a tragikus sorsú dr. Zöld Sándorral és még tovább sorolhatnánk mindazokat, akikhez jó barátság szálai fűzték s akikkel a közügy, a szocialista építés során együtt munkálkodott.

³⁷ Magyar Nemzet 1972. június 22. 5. Dénes Leó kitüntetése, „Születésének 75. évfordulója alkalmából köszöntjük Dénes Leót, Szeged nyugdíjazott kommunista polgármesterét, a Hazafias Népfront Várospolitikai Bizottságának alapító tagját”. Az MSZMP Politikai Bizottsága nevében Kállai Gyula, a Hazafias Népfront Országos Tanácsának Elnöke köszöntötte s adta át az ajándékot Dénes Leónak. MFM tört. gyűjt. 80. 222. 11.

A Hazafias Népfrent Országos VI. kongresszusán, 1976 októberében készült felvételen a tanácskozás szünetében Kádár Jánossal, az MSZMP első titkárával, Orbán Lászlóval, a párt pb tagjával, és Ortutay Gyulával, a Hazafias Népfrent Országos Elnöksége tagjával láthatjuk Dénes Leót. (MFM. 80. 219. 1.)

Dénes Leó életútja változatos és közéleti tevékenysége színes, mozgalmas s tettekben gazdag volt. Még nyugdíjas napjai is eseménydúsak voltak.

Életének 81. évében hunyt el, 1977. november 3-án. A párt, a Hazafias Népfront, a Partizánszövetség és más szervezetek s társadalmi szervek képviselői tisztelegtek sírjánál Budapesten. Emlékét Szegeden is ápoljuk s megőrizzük.

DIE TÄTIGKEIT VON LEÓ DÉNES IN DER ARBEITERBEWEGUNG UND IM ÖFFENTLICHEN LEBEN

von

István Sárközi

Auf Grund eines umfangreichen Quellenmaterials verfolgt der Verfasser den Lebensweg, die Laufbahn und die Rolle von Leó Dénes in der ungarischen Arbeiterbewegung zwischen 1919 und 1944. Weiter würdigt er die Arbeit, die Dénes in der Epoche der Demokratie und des Aufbaus der sozialistischen Gesellschaft leistete. Leó Dénes stammte aus einer Arztfamilie und wurde 1897 geboren. Als Mittelschüler in Budapest lernte er die Lehren des Marxismus kennen. Zu seinen Mittelschullehrern zählten neben anderen Jenő Varga, ein hervorragender Vertreter der marxistischen Volkswirtschaft und der Philosoph Sándor Varjas. Durch die Beschäftigung mit der Theorie des Marxismus wurde Leó Dénes bis an sein Lebensende weltanschaulich fixiert. Im Januar 1919 war er in die Ungarische Kommunistische Partei eingetreten. In der Zeit des 1. Weltkrieges kämpfte er als Soldat an der Front. In der Zeit der ersten ungarischen Arbeiterdiktatur, also von April 1919 bis zum Sturz der Räterepublik kämpfte er in einem freiwilligen Arbeiterregiment gegen die tschechische und rumänische, imperialistische Militärintervention. Nach der Niederlage der Arbeiterdiktatur war er in Budapest in Untersuchungshaft und entfernte sich 1920 in die Tschechoslowakei. Er kam 1923 von dort zurück und liess sich in Szeged nieder. Anfangs war er Arbeiter in einer Fabrik, bis er später eine Beschäftigung als Administrator erhielt. In den Jahren der Weltwirtschaftskrise fristete er sein Leben ohne Arbeit. In der zweiten Hälfte der dreissiger Jahre wurde ihm die Leitung eines Handelskreditinstituts anvertraut. Er war Mitglied der Szegediner Ortsgruppe der Sozialdemokratischen Partei und nahm an der politischen und kulturellen Erziehung der Jugend tätig Anteil. Er stand mit zahlreichen Mitgliedern der verbotenen kommunistischen Partei, mit linken Intellektuellen der Sozialdemokratie, aber auch mit antifaschistischen Persönlichkeiten des fortschrittlichen Bürgertums in Verbindung. Als „fremdrassige“ Person — also wegen seiner jüdischen Glaubensherkunft — bestellte man ihn im März 1944 zum militärischen Zwangsarbeitsdienst. Anfang Oktober konnte er desertieren und sich bis zur Befreiung der Stadt in Szeged verstecken. Am Tag der Befreiung, am 11. Oktober eilte er in das Rathaus, in dem seine alten Genossen schon warteten. Einen Monat danach organisierte er als erster Stellvertreter des Bürgermeisters die Versorgung der Szegediner Bevölkerung, die Unterstützung der noch gegen den Faschismus kämpfenden Roten Armee und sicherte sich unvergänglichen Verdienst bei der Schaffung der neuen, demokratischen Administration. Als in der Stadt eingesetzter Bürgermeister stand er ab August 1945 an der Spitze der Stadt und er bekleidete später in den 1950 neugebildeten Staatsorganen, also von der Schaffung der Räte bis zum November 1956, das Amt des Vorsitzenden des Rates der Stadt. Ein neues Kapitel seiner Tätigkeit begann im Oktober 1957, als die Regierung ihn zum Direktor des Instituts für Kulturverbindungen ernannte. Diese Funktion füllte er bis zu seiner Versetzung in den Ruhestand, 1961 aus. Gleichzeitig wählte man ihn in den Landesvorstand der Nationalen Volksfront und ernannte ihn zum Leiter des Siedlungspolitischen Ausschusses. In diesem Aufgabenbereich arbeitete er unermüdlich, solange es ihm seine Gesundheitszustand erlaubte. Die Regierung der Ungarischen Volksrepublik, die Ungarische Sozialistische Arbeiterpartei und der Landesvorstand der Nationalen Volksfront haben Leó Dénes für seine, im Interesse des arbeitenden Volkes ausgeübte Tätigkeit die höchsten Staats- und Parteiauszeichnungen verliehen. Die Mehrzahl der Dokumente, die mit Leó Dénes's öffentlicher Arbeit und mit seiner Tätigkeit in der Arbeiterbewegung in Verbindung stehen, werden vom Museum der Stadt Szeged gepflegt und bewahrt.